

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Bankernas offentligrättsliga karaktär

En jämförelse mellan bankernas begränsade möjligheter att tillämpa *condictio indebiti* och förvaltningsmyndigheternas begränsade möjligheter att återkalla gynnande förvaltningsbeslut.

Kandidatuppsats inom affärsjuridik

Författare: Martin Wiséen & Johanna Herbertsson

Handledare: Jakob Heidbrink

Framläggningsdatum 2013-05-13

Jönköping i maj 2013

Förord

Uppsatsen är skriven av Martin Wiséen och Johanna Herbertsson och enligt beslut av Internationella handelshögskolan i Jönköping skall vi gemensamt svara för vissa delar av uppsatsen och personligen ansvara för andra delar av uppsatsen. Uppdelningen ser ut som följer.

Martin Wiséen svarar för kapitel 2 i sin helhet, samt kapitel 5.1 i sin helhet.

Johanna Herbertsson svarar för kapitel 3 i sin helhet, samt kapitel 4 i sin helhet.

Gemensamt svaras för kapitel 1 i sin helhet, samt kapitel 5.2 och kapitel 6 i sin helhet.

Martin Wiséen

Johanna Herbertsson

Kandidatuppsats inom affärsjuridik

Titel: Bankernas offentligrättsliga karaktär

Författare: Martin Wiséen & Johanna Herbertsson

Handledare: Jakob Heidbrink

Datum: 2013-05-13

Ämnesord **Bank, Condictio indebiti, Förvaltningsrätt, Förvaltningsbeslut, Offentligrätt, Privaträtt**

Sammanfattning

Condictio indebiti innebär att felaktiga betalningar skall gå åter. Banker har emellertid svårt att förlita sig på denna huvudregel. Bankernas centrala ställning i samhället kombinerat med deras uppgift att korrekt förmedla transaktioner, försätter dem i en förtroendeställning. Mottagaren skall kunna lita på att en utbetalning från en bank är korrekt. Bankernas utbetalningar har blivit ett genomgående undantag till principen om condictio indebiti. Praxis har stadgat att banker i princip aldrig återfår en felaktig utbetalning. Av detta kan en ny huvudregel för banker konstateras, att en felaktig utbetalning från en bank skall kvarstå hos mottagaren.

Liknande strikta regler finns för förvaltningsmyndigheter. Förvaltningsmyndigheter meddelar beslut och uppsatsen fokuserar på beslut av gynnande karaktär. Det vill säga beslut som innebär någon form av fördel för mottagaren, till exempel tillstånd, ekonomiskt bistånd eller bifallen ansökan. Huvudregeln för gynnande förvaltningsbeslut är att dessa inte kan återkallas utom i fyra undantagsfall. Detta på grund av att den enskilde skall kunna förlita sig på beslutet och inrätta sig efter det.

Huvudregeln för återkallelse av förvaltningsbeslut och den nya huvudregeln för återbetalning till banker, är lika. Anledningen till svårigheten att återkalla/återfå något från den gynnade parten är att både banker och myndigheter anses ha en förtroendeställning. Förtroendeställningen beror dels på den enskildes trygghetsperspektiv men även på bankers och myndigheters större möjligheter att ha en god överblick över dessa situationer. Begränsningarna i återkallelse/återbetalning motiveras vidare med att det alternativ som är minst kännbart, skall väljas. Detta resulterar i att mottagaren av beslutet eller transaktionen i

princip alltid påverkas mer om återkallelse eller återbetalning skulle ske, än vad banker eller myndigheter påverkas av att beslutet eller transaktionen kvarstår. Likheterna i dessa motiveringar visar att banker behandlas, trots att de är att anses som privaträttsliga subjekt, såsom ett offentligrättsligt subjekt.

Bachelor Thesis in Commercial and Tax

Title: The banks characteristics of a public entity

Authors: Martin Wiséen & Johanna Herbertsson

Supervisor: Jakob Heidbrink

Date: 2013-05-13

Subject terms **Bank, Condictio indebiti, Administrative court, Administrative decisions, Public law, Private law**

Abstract

The principle of *condictio indebiti* means that a faulty transaction should be repaid. This general rule is however, not easily applicable on banks. The central position the banks possess in our community combined with one of its main tasks, to correctly manage transactions and payments, put the banks in a position of trust. Customers should have unconditional trust in a transaction from a bank and its correctness. Hence, the bank has become an exception to the principle of *condictio indebiti*. Case studies have shown that banks will never be repaid for a faulty transaction. According to this, a new principle can be stated, that a faulty transaction from a bank shall remain with the recipient.

Similar strict rules are to be found for the administrative authorities. Administrative authorities pass decisions and this essay focuses on decisions of favorable character. That is decisions that involve some kind of benefit for the recipient such as; permissions, financial assistance and approved applications. The general rule for favorable administrative decision is that these can not be withdrawn because the recipient should be able to trust, and act according to, a decision of an administrative authority.

The general rules for these actions, withdrawal and reimbursement, are similar. The reason for the difficulty in withdrawal and reimbursement is that both banks and administrative authorities are considered to have a position of trust. The individual should always be able to trust an action from these two institutions. The position of trust is based on individuals need for security and that banks and administrative authorities have more knowledge and ability to overview the situation. Withdrawal and reimbursement should therefore never be preceded if it generates a disadvantage for the individual. The court should select the avail-

able option resulting in least negative impact. This justifies the difficulties in withdrawing or reimbursing an action that is favorable for the individual. Withdrawal and reimbursement will often have more negative impact on the recipients compared to how it affects banks and administrative authorities if the transaction or decision withstands.

These similarities show that banks are treated as a public entity even though they are regarded as a private entity.

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte	1
1.3	Metod	1
1.4	Avgränsning	3
1.5	Disposition	3
2	Condictio indebiti	5
2.1	Huvudregeln	5
2.2	Undantag	6
2.3	Undantag då banker står som betalare	7
2.3.1	God tro	7
2.3.2	Inrättande	9
2.4	Analys av rättsläget	10
2.5	Sammanfattning	12
3	Myndigheter	13
3.1	Myndigheternas roll	13
3.1.1	Offentlighetsrättsligt subjekt	13
3.2	Förvaltningsbeslut	14
3.3	Rättskraft	15
3.4	Sammanfattning	15
4	Återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut	17
4.1	Huvudregeln	17
4.2	Undantag	18
4.2.1	Beslut meddelade med återkallelseförbehåll	18
4.2.2	Tvingande säkerhetsskäl	19
4.2.3	Oriktiga uppgifter	19
4.2.4	Fortlöpande förmån	20
4.3	Exempel på när återkallelse ogillas	21
4.4	Analys av rättsläget	22
4.5	Sammanfattning	24
5	Jämförelse	25
5.1	Jämförelse av huvudreglerna för återkallelse/återbetalning	25
5.2	Motivering av huvudreglerna	25
5.2.1	Motivering av bankernas huvudregel	25
5.2.2	Motivering av myndigheternas huvudregel	27
6	Analys	29
7	Avslutande slutsatser	31
	Referenslista	33

I Inledning

I.1 Bakgrund

Condictio indebiti innebär såsom huvudregel att felaktiga betalningar skall gå åter. Detta är dock en regel med ett flertal undantag vilket resulterar i svårigheter för banker att kunna förlita sig på huvudregeln. Banker är ett privaträttsligt subjekt och i praxis har banker ofta förklarats ha en så pass central ställning i samhället att mottagaren skall kunna förlita sig på att bankernas utbetalningar är korrekta. Detta eftersom en av bankernas huvudsakliga uppgift är att förmedla betalningar. Praxis har klargjort att så länge mottagaren är i god tro vid betalningstillfället så är det väldigt svårt för bankerna att använda sig av *condictio indebiti*.

En liknande situation gäller för myndigheter. Gynnande förvaltningsbeslut kan som huvudregel inte återkallas. Denna orubblighet grundar sig på att den enskilde skall kunna förlita sig på en myndighets beslut, och inrätta sig efter det utan oro att beslutet kan bli återkallat.¹

Vi kan genom detta se en klar likhet mellan möjligheten till återkallelse av myndigheters gynnande förvaltningsbeslut och bankernas utsikt att kräva återbetalning av felaktiga transaktioner. Kan en likhet som denna medföra att bankernas ställning som privaträttsligt subjekt anses ha en alltmer offentlighetsrättslig karaktär?

I.2 Syfte

Syftet är att genom en jämförelse mellan bankernas begränsade möjligheter till *condictio indebiti* och förvaltningsmyndigheternas begränsade möjligheter att återkalla gynnande förvaltningsbeslut, resonera om bankernas ställning som privaträttsligt subjekt mer kommit att likna myndigheternas ställning som offentlighetsrättsligt subjekt.

I.3 Metod

Metoden som tillämpas kommer att vara uppdelad beroende på vilket av ämnena som behandlas, en metod gällande förvaltningsbeslut och en metod gällande *condictio indebiti*. Anledningen till detta är att dessa två områden på rättskällemässig grund skiljer sig från varandra.

¹ RÅ 2000 ref 16

Metoden som tillämpas på förvaltningsbeslut kommer för det första att utgå ifrån lagar och förarbeten, för det andra ifrån praxis samt för det tredje ifrån doktrin. Återkallelse av förvaltningsbeslut finns reglerat i lagtext som dock är mer eller mindre begränsad till att stadga ändringar vid rättelse av fel, omprövning då nya uppgifter framkommit eller då beslutet annars kan anses oriktigt. Huvudregeln är dock att gynnande förvaltningsbeslut inte kan återkallas och det är därför motiveringen till denna strikta huvudregel som är intressant för uppsatsen. Prop. 1985/86:80 stadgar tydligt reglerna för återkallelse av förvaltningsbeslut, tillsammans med tre vedertagna undantag för återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut och prop. 1985/86:80 har därför tillsammans med lagtext används som primär rättskälla. Praktiska exempel på svårigheterna att återkalla gynnande förvaltningsbeslut samt hur en domstol bedömer en fråga om återkallelse, visas sedan med hjälp av praxis. Praxis fyller även funktionen att kraven på undantagens rekvisit tydliggörs. Gällande myndigheternas grundläggande arbetsuppgifter har doktrin använts som primär rättskälla. Doktrinen funktion är även att styrka argumentationen genom uppsatsen och framförallt under kapitel 5.2.2 där motiveringen till svårigheterna att återkalla beslut diskuteras. Stor del av motiveringen utgår ifrån Westerbergs beskrivning av skälen till huvudregeln för gynnande förvaltningsbeslut eftersom den är mer utförlig och exemplifierad än den motivering som angivits i förarbeten och praxis. Praxis och förarbeten fokuserar främst på trygghetsaspekten för den enskilde utan någon mer utvecklad förklaring.

Metoden som tillämpas på principen om *condictio indebiti* utgår främst från praxis eftersom principen inte finns reglerad i lagtext eller i förarbeten. Det finns dock ett stort utbud av praxis och till viss del doktrin. Praxis kommer därav vara den primära rättskällan och doktrin den sekundära. Doktrin kommer främst att användas för att styrka argumentationen. Vidare så kommer ingen skillnad att göras mellan då banken agerar såsom betalare eller betalningsförmedlare. Anledningen till detta är att ingen sådan skillnad gjorts i praxis.

Praxis har fått stor roll i uppsatsen eftersom lag saknas angående *condictio indebiti* och är knapphändig angående förvaltningsbeslut. Begränsade, eller en avsaknad av, lagbestämmelser behöver inte vara en nackdel. Fördelarna med att använda praxis är flera. Främsta fördelen med praxis är att istället för att bara använda sig av *vad* lagen rent konkret fastställer ger praxis stora möjligheter till exemplifiering kring hur lagen istället *tillämpas*. Att kunna använda praxis i forskningen som komplement till lagens *explicita* innebörd ger även en stor variation i lagens användning och många olika infallsvinklar på lagens tillämpning vil-

ket främjar förståelsen för ämnet. Praxis fyller funktionen av att stärka argumenten då lag saknas.

Varför vi har valt att jämföra just gynnande förvaltningsbeslut och felaktiga transaktioner av bank, och framförallt återtagande/återkallelse av dessa, beror på den liknande gynnade positionen mottagaren försätts i. En gynnad position i det här avseendet innebär en ekonomisk fördel i och med mottagandet av en bankutbetalning eller en fördel i form av ett förvaltningsbeslut som är positivt för mottagaren. Att vi valt dessa institut för vår undersökning beror vidare på att både banker och förvaltningsmyndigheter är stora parter sett till samhällsfunktionen och samhällsekonomin, som båda är försatta i en förtroendeställning gentemot det allmänna. Det som är centralt för vår jämförelse är därför förvaltningsmyndigheternas och bankernas relation till mottagaren.

1.4 Avgränsning

Uppsatsens mål är att jämföra myndigheter och banker i deras möjligheter till återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut och återbetalning av felaktiga utbetalningar och genom detta resonera kring bankens egentliga ställning. Bedömningsgrunden utgår då endast från dessa två situationer och ej övriga åtaganden som aktörerna företar sig.

För att begränsa uppsatsen kommer betungande förvaltningsbeslut i sak ej att diskuteras. Uppsatsen kommer endast behandla formbundna gynnande förvaltningsbeslut. Utöver det kommer beslut i flerpartsmål att utelämnas helt eftersom liknande återkallelsemöjligheter inte finns. Vad gäller den prövning och återkallelse som refereras till under uppsatsen kommer dessa endast gälla för beslut då förvaltningsmyndigheter *själva* väljer att korrigera sina beslut. Gällande *condictio indebiti* institutet kommer detta endast diskuteras i förhållanden då banker är betalningsförmedlare eller betalare. Övriga aktörer utelämnas. Uppsatsen kommer endast beröra rättsförhållanden inom Sveriges gränser.

Redogörelsen kommer att helt och hållet vara baserad på de lege lata, alltså hur rättsläget är utformat idag. Uppsatsen kommer inte beröra eller utreda några möjliga ändringar i rättskällorna.

1.5 Disposition

Inledningsvis beskrivs *condictio indebitis* grundläggande funktion för att sedan gå djupare in i svårigheterna för banker att tillämpa *condictio indebiti*. En övergripande beskrivning görs sedan av myndigheternas roll i samhället. Sedan kommer förvaltningsbesluten att

skildras tillsammans med en beskrivning av deras rättskraft följt av en djupgående redogörelse för svårigheterna att återkalla ett förvaltningsbeslut. Uppsatsen avslutas med att jämföra huvudreglerna för återbetalning/återkallelse för banker och myndigheter. Sedan utreds motiveringen till dessa regler och jämförs för att se om likheter mellan banker och offentligheten föreligger.

2 **Condictio indebiti**

2.1 **Huvudregeln**

Condictio indebiti betyder att misstagsbetalningar skall återgå.² Mottagaren har vid felaktiga betalningar erhållit en förmögenhetsökning utan rättslig grund. Misstagsbetalningen skall återbetalas för att rätta obalansen mellan betalaren och mottagaren. Detta torde vara ett resultat av en juridisk grundläggande tanke angående äganderätt, att ingen skall få annans egendom utan rätt därtill.³ I Sverige så finns det ingen lag som reglerar problematiken, utan principen har uppkommit i praxis. Det senaste fallet där huvudregeln och de främsta undantagen fastställdes var NJA 2011 s. 739, där fastslogs att:

”Huvudregeln vid *condictio indebiti* har sedan gammalt ansetts vara att den betalande har rätt att kräva tillbaka det felaktigt eller för mycket erlagda. Avvägningen av de motstående intressen som gör sig gällande har dock lett till åtskilliga modifierationer. Detta gäller särskilt i fall då den som har tagit emot betalningen har varit i god tro och förbrukat det uppburna beloppet eller annars har inrättat sig efter betalningen.”⁴

Det främsta undantaget till *condictio indebiti* är då mottagaren i god tro inrättat sig efter betalningen. Detta innebär att mottagaren ej vetat om att någon felaktighet förelegat i betalningen och förbrukat, eller på annat vis anpassat sig efter, beloppet. Detta kommer att behandlas mer ingående i kap 2.2.

Huvudregeln tillämpades i NJA 1970 s. 539. I det fallet hade staten betalat ut felaktiga ersättningar till ett visst antal bönder. En vecka efter mottagandet meddelade staten, genom tidningar och radio, att ett fel begåtts och att dessa belopp kommer att återkrävas. Själva återbetalningskravet har ankommit mottagarna omkring 10 dagar efter de lyft beloppen. Domstolen fastslog att även om betalningsmottagarna var i god tro vid betalningsmottagandet hade de inom en kort tid efter utbetalningarna fått veta, eller haft skälig anledning att anta, att betalningen var felaktig. Under den korta perioden anses mottagarna ej hunnit i god tro inrätta sig efter betalningen på ett sådant sätt att deras ekonomi genom återbäringsskyldighet skulle bli påtagligt sämre i jämförelse med om betalningen aldrig hade skett.

² Danielsson, Christer, *Juridisk tidskrift nr 2 2008/2009*, s. 434.

³ Heidbrink, Jakob. *Grundläggande fordrings- och skuldebrevs rätt*, 1 upplagan, Studentlitteratur, Lund 2011, s. 172.

⁴ Se även t.ex. NJA 1999 s. 575, NJA 2001 s. 353 och NJA 2005 s. 142.

Det bör dock påpekas att *condictio indebiti* inte torde tillämpas om betalaren betalar utan att anse sig vara skyldig därtill. Om betalaren är medveten om felaktigheten men ändå väljer att betala är istället transaktionen att definieras som en disposition.⁵ *Condictio indebiti* behandlar alltså bara rena misstagsbetalningar. Om betalaren dock känner sig tvingad att erlagga betalningen i rädsla för sanktioner bör han då betala under protest. Ett sätt att göra detta på är att vid betalningen lägga in ett förbehåll, varigenom betalaren förbehåller sig rätten att kräva det utbetalda åter.

2.2 Undantag

Vid prövningen om misstagsbetalningen skall gå åter sker en helhetsbedömning, särskilt tunga skäl är när "den som tagit emot betalningen har varit i god tro och förbrukat det uppburna beloppet eller annars inrättat sig efter betalningen".⁶ Denna grundläggande bedömning syns ofta i Högsta domstolens domskäl.⁷ Varken god tro eller inrättande är avgörande rekvisit, de är dock tungt vägande skäl till att återbetalning skall ogillas.⁸

Det mest frekvent återkommande undantaget till *condictio indebiti* är när mottagaren är i god tro. God tro innebär att mottagaren ej insett eller borde insett att någon felaktighet i transaktionen förelåg.⁹ Återbetalningskravet kan ogillas om mottagaren på ett eller annat vis haft fog att anta att betalningen var korrekt.¹⁰ Inrättande efter betalning är även ett vägande argument för att mottagaren skall få behålla det erhållna. Att inrätta sig efter en betalning innebär att mottagaren förbrukat det mottagna eller på annat vis anpassat sig efter betalningen. Vad som i praktiken är att anse som inrättande är emellertid svårt. Ett tecken på att inrättande har skett är hur lång tid som har passerat när återkravet kommit mottagaren till handa och om beloppet redan är förbrukat.¹¹ Ytterligare tecken på att inrättande skett är

⁵ Disposition innebär gåva, se Tiberg, Hugo, *Fordringsrätt*, 7 upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1996, s. 26.

⁶ NJA 1999 s. 575.

⁷ NJA, 1994 s. 177, NJA 2001 s. 353, NJA 2005 s. 142, NJA 2011 s. 739.

⁸ Heidbrink, Jakob, *Grundläggande fordrings- och skuldebrevsrätt*, s. 174.

⁹ Adlercreutz, Axel. *Avtalsrätt 1*, 11 upplagan, Studentlitteratur, Lund 2000, s. 36-37.

¹⁰ NJA 1994 s. 177.

¹¹ Heidbrink, Jakob, *Grundläggande fordrings- och skuldebrevsrätt*, s.176 och s. 26.

om den felaktiga utbetalningen haft betydelse för betalningsmottagaren eller om händelser efter den felaktiga utbetalningen påverkats av det mottagna, t.ex. vid bokslut.¹²

Det är även av stor vikt vem betalaren och mottagaren är och undantagen god tro och inrättande efter betalning värderas efter parternas ställning. Om en aktör med större kunskap och ansvar t.ex. banker, stat/kommun eller även vissa kapitalstarka juridiska personer med krav på ordnade räkenskaper utför en felaktig utbetalning, torde detta resultera i att ett återbetalningsyrkande sällan vinner bifall.¹³ Ytterligare omständigheter vid bedömningen huruvida huvudregeln är tillämplig eller inte är till exempel intresse av trygghet i omsättningen¹⁴, minsta kostnad¹⁵, parternas agerande¹⁶, när kravet på återbetalning skedde¹⁷ och möjligheten att överblicka situationen¹⁸. Bedömningen sker från fall till fall och undantagen är många och någon uttömmande lista finns ej.

De situationer som innebär att huvudregeln sätts åt sidan uppkommer främst då mottagaren i god tro tagit emot och förbrukat pengarna eller på annat sätt inrättat sig.¹⁹ Nedan kommer därför att redogöras för hur principen om *condictio indebiti* används när en bank står som betalare med fokus på god tro och inrättande. Eftersom Högsta domstolens prövning grundar sig i en helhetsbedömning kommer dock fler aspekter tas in.

2.3 Undantag då banker står som betalare

2.3.1 God tro

Bedömningen av god tro sker på olika sätt och påverkas, som tidigare uttryckt, av vem betalaren är. Nedan följer några rättsfall som beskriver hur god tro tillämpas då en bank står som betalare.

¹² NJA 2001 s. 353.

¹³ Mellqvist, Mikael och Persson, Ingemar. *Fordran och skuld*, 9 upplagan, Iustus förlag, Uppsala 2011, s. 39 och NJA 2011 s. 739.

¹⁴ NJA 1961 s. 18.

¹⁵ Heidbrink, Jakob, *Grundläggande fordrings- och skuldebrevsrätt*, s.173.

¹⁶ NJA 1994 s. 177.

¹⁷ NJA 2001 s. 353.

¹⁸ NJA 1999 s. 575.

¹⁹ NJA, 1994 s. 177, NJA, 1999 s. 575, NJA 2001 s. 353, NJA 2011 s. 739.

I NJA 1961 s. 18 hade en bank blivit utsatt för ett bedrägeri och på grund av vilseledandet felaktigt tagit ut pengar från ett företags konto och erlagt beloppet till bedragaren. När detta uppdagades ersatte banken företagets förlust. Senare dom fastställde dock att företaget lämnat ifrån sig uttagskvittot i sådant skick att det med lätthet kunde förfalskas, och då gjort sig skyldig till oaktsamhet. Banken var då ej skyldig att ersätta företagets förlust och banken krävde tillbaka beloppet. Högsta domstolen fastställde att företaget haft fog för att anta att betalningen skett efter noggrant övervägande av det rättsliga läget. Högsta domstolen uttryckte även följande: "Vidare framstår det, från den allmänna omsättningens synpunkt, som önskvärt att den som i god tro mottagit en förbehållslös betalning av bank eller annan penninginrättning icke skall behöva riskera återbäringsskyldighet." Denna formulering borde innebära att när banken utför en misstagsbetalning utan förbehåll så skall detta belopp kvarbliva hos mottagaren om denne vid mottagandet var i god tro. Mottagaren skall även kunna ta för givet att en bank utför transaktioner efter noggranna undersökningar och kontroller.

NJA 1994 s. 177 behandlade ett svenskt företag som hade utestående förfallna fodringar på ett utländskt företag. En svensk bank hade felaktigt tolkat ett meddelande från en utländsk bank såsom ett betalningsuppdrag att för det utländska företagets räkning utge ett visst belopp till det svenska företaget. Betalningen genomfördes och misstaget upptäcktes först i efterhand. Återbetalningen ogillades av Högsta domstolen på följande grunder. Banken agerade såsom betalningsförmedlare och ej gäldenär, då utbetalningen gjordes gentemot det svenska företagets fordringar mot det utländska företaget. Svarande har därigenom ej erhållit en förmögenhetsökning utan rättslig grund. Högsta domstolen förklarade att mottagaren agerat i god tro på grundval av att de hade fog att anta att betalningen avsåg fordringarna gentemot det utländska företaget. Högsta domstolen förklarade vidare att banken haft långt större möjlighet att inse betalningens felaktighet. Högsta domstolen hänvisade även till att intresset av trygghet i omsättningen skall främjas. Denna formulering innebär att banker har, på grund av sin förtroendeställning på marknaden, ett ansvar att korrekt förmedla pengar. Mottagaren skall kunna lita på att betalningen är korrekt och i trygghet inträtta sig efter betalningen. Högsta domstolen framförde i domen även följande: "Härtill kan fogas den allmänna synpunkten att intresset av trygghet i omsättningen främjas, om man som princip antar att den som, i ett fall som det aktuella, av oaktsamhet orsakat en felaktig betalning till en godtroende betalningsmottagare också får ta konsekvenserna av sin försumlighet genom att han fränkänns rätten att återkräva det felaktigt utbetalda beloppet".

Fallet tyder på att när en bank står som betalare så räcker bankens oaktsamhet som krav för att betalningen skall kvarstå hos mottagaren om denne är i god tro.

Den särskilda ställning som banker eller annan penninginrättning innehar, påverkar deras möjlighet till återbetalning negativt.²⁰ Eftersom den enskilde ofta har stort förtroende för banker, vid till exempel betalningsförmedling, så har mottagaren ofta fog att anta att det erhållna är korrekt och är då mer benägen att vara i god tro. Är mottagaren i god tro och banken agerat oaktsamt eller ej meddelat ett återbetalningsförbehåll tyder praxis på att återbetalning torde ogillas.²¹ Högsta domstolen fastställer därav att högre krav kan ställas då betalaren är en bank, anledningen till den hårda bedömningen av banker kommer att behandlas mer ingående i 5.2.1.

2.3.2 Inrättande

Inrättande efter betalning är enligt praxis ett betydelsefullt argument för att undantag från *condictio indebiti* skall ske. Frågan är då hur inrättande efter betalning används när banken står som betalare.

I NJA 1961 s. 18 uttryckte Högsta domstolen sig som innan nämnts att "Vidare framstår det, från den allmänna omsättningens synpunkt, som önskvärt att den som i god tro mottagit en förbehållslös betalning av bank eller annan penninginrättning icke skall behöva riskera återbäringsskyldighet." Notera att inget nämndes om inrättande utan det räcker om mottagaren är i god tro och betalningen är utan förbehåll för att betalning ska kvarstå.²²

I NJA 1994 s.177 uttryckte Högsta domstolen att eftersom mottagaren ansågs vara i god tro och ytterligare omständigheter pekade på att återbetalning ej skulle ske så "är det utan betydelse om SEB, såsom banken påstått, redan vid den 17 oktober 1986 muntligen begärde att få tillbaka det omtvistade beloppet." Detta innebär att om tillräckligt tunga skäl tyder på att återbetalning ej skall ske så är inrättande efter betalning utan betydelse.²³

NJA 1999 s. 575 behandlade en bank som utsatts för bedrägeri och därigenom utfört en felaktig betalning såsom betalningsförmedlare. Mottagaren meddelades cirka 1 timme efter att den felaktiga betalningen skedde. Trots detta snabba agerande förelåg ändå inget återbe-

²⁰ NJA 1961 s. 18.

²¹ Jämför NJA 1961 s. 18 och NJA 1994 s. 177.

²² För omständigheter se kapitel 2.3.1.

²³ För omständigheter se kapitel 2.3.1.

talningsansvar. Detta motiverades på liknande sätt som 1994 års fall genom att banken ansågs ha en bättre möjlighet att överblicka situationen och det allmänna intresset av trygghet i omsättningen. Det hänvisades även till oaktsamhet från bankens sida och argumentet angående inrättande efter betalning lämnades därhän av Högsta domstolen. Detta torde tyda på att när bank står som betalare är det utan betydelse om mottagaren inrättat sig efter betalningen. Detta grundar sig på att inrättande inom en timme är högst tvivelaktig.²⁴

Ovanstående fall fastslår att när bank står som betalare är det utan betydelse om mottagaren har inrättat sig efter betalningen. Det är dock ett argument som ytterligare stärker att mottagaren ska få behålla det mottagna, men det är inget krav enligt praxis.

2.4 Analys av rättsläget

Det vanligaste undantaget till *condictio indebiti* är när mottagaren av betalningen har varit i god tro och förbrukat det uppburna beloppet eller annars inrättat sig efter betalningen. Undantaget är dock svårtillämpat när en bank står som betalare. Banken har sällan möjlighet att återfå det felaktigt utbetalda vilket praxis i kap 2.3 stadgar.

Enligt till exempel NJA 1999 s. 575 och NJA 1994 s.177 har inget krav på inrättande efter betalning krävts, vilken den rimliga slutsatsen torde vara att ett sådant krav ej finns då en bank utför en felaktig utbetalning. Det är dock viktigt att tillägga att i båda fallen agerade banken som betalningsförmedlare och ej som betalare. Det finns emmelertid inget som tyder på att utgången skulle vara en annan om en traditionell *condictio indebiti*-situation förelåg.²⁵ Bedömningen ser likadan ut oavsett om banken agerar såsom betalare eller betalningsförmedlare. Motiveringen kring varför kravet på mottagarens inrättande inte krävs för att återbetalning ej skall föreligga är oklar och uttrycks inte klart i praxis. Anledningen torde dock vara att ytterligare värna om trygghet i omsättningen. Utöver detta så ställs kravet på mottagarens goda tro lågt. Det resulterar i att en bank endast har rätt att kräva återbetalning när mottagaren är i ond tro. Då en bank utför en felaktig utbetalning är därmed *condictio indebiti* inte en huvudregel, utan tvärt om. Huvudregeln då en bank utför en felaktig utbetalning är att betalningen skall kvarstå hos mottagaren om ej ond tro kan påvisas.

²⁴ Danielsson, Christer, *Juridisk tidskrift nr 2 2008/2009*, s. 435.

²⁵ Danielsson, Christer, *Juridisk tidskrift nr 2 2008/2009*, s. 435.

Motiveringen till varför banken behandlas särskilt hårt ligger bland annat i intresset av trygghet i omsättningen och bankens större möjlighet att överblicka situationen.²⁶ En betalningsmottagare skall kunna motta ett belopp, som betalats av en bank, med trygghet och ej oroa sig över ett återbetalningsanspråk.²⁷ Samma princip gäller även när en bank, stat/kommun eller en annan kapitalstark juridisk person, istället mottar en felaktig utbetalning. I de fall gör sig trygghetskravet ej gällande med samma styrka och ett återbetalningsyrkande torde då vara lättare att genomföra.²⁸ Banken behandlas alltså strikt oavsett om den agerar såsom betalare, betalningsförmedlare eller mottagare. Motiven till varför banken behandlas särskilt hårt är deras särskilda förtroendeställning på marknaden.

I NJA 1999 s. 575 hänvisade Högsta domstolen till trygghet i omsättningen. I det fallet underrättades mottagaren ca 1 timme efter mottagandet av beloppet. Frågan som då uppkommer är på vilket sätt tryggheten i omsättningen ökar av att en mottagare i god tro får behålla en betalning som han underrättats om är felaktig, innan han hunnit vidta några åtgärder.²⁹ Enligt vår mening är det konstigt att skydda en part som inte har något att förlora. Det mottagaren i detta fall har att förlora är att han/hon får återbetala det beloppet han/hon ej hade rätt till. Det är ytterst tveksamt om tryggheten i omsättningen gynnas av att misstag ej kan rättas till.³⁰ Har inget inrättande skett så torde mottagaren ej kunna lida någon större ekonomisk förlust om betalningen återgår. Detta resonemang fördes i NJA 1970 s. 539 där staten utförde en felaktig utbetalning till ett antal bönder. Återbetalning skedde delvis på grund utav att en kort tid, ca en vecka, löpt tills mottagarna underrättades angående transaktionens felaktighet. Mottagarna ansågs då inte hunnit, i god tro, inrätta sig efter betalningen på ett sådant sätt att mottagarnas ekonomi genom återbetalningsskyldighet skulle bli påtagligt sämre än om den felaktiga betalningen aldrig skett. Vid jämförelsen av NJA 1970 s. 539 och NJA 1999 s. 575 framkommer en tydlig skillnad. Då banken utförde en felaktig utbetalning togs ingen hänsyn till inrättande efter betalningen, när staten istället stog som betalare lades stor vikt vid detta agument. Banken bedömdes alltså striktare än

²⁶ NJA 1999 s. 575.

²⁷ NJA 1994 s.177.

²⁸ Hult, *Juridisk debatt*, s. 67, och NJA 2011 s 739.

²⁹ Hellner, Jan, *Juridisk tidskrift* 1999/2000 s. 412.

³⁰ Mellqvist, Mikael och Persson, Ingemar, *Fordran & Skuld*, s. 39.

staten. Anledningen till denna hårda bedömning kommer att diskuteras mer ingående i kap 5.2.1.

2.5 Sammanfattning

Condictio Indebiti är en huvudregel som innebär att felaktiga utbetalningar skall gå åter. Undantagen till condictio indebiti är främst då mottagaren mottagit beloppet i god tro och inrättat sig efter betalningen. Högsta domstolen har dock tillämpat dessa undantag till condictio indebiti på ett annorlunda vis då en bank utför en felaktig utbetalning. Inrättande efter betalningen har, i de fall en bank utför en felaktig utbetalning, ej krävts och låga krav har ställts på mottagarens goda tro. Det resulterar i en ny huvudregel för banker, ett felaktigt utbetalt belopp av en bank skall kvarbliva hos mottagaren om inte ond tro kan påvisas.³¹

³¹ Jämför Gorton, L. Condictio i nyare svensk rättspraxis, JFT 4-5/2005, s.467. Gorton framförde att banker inte kan påräkna att återbetalning skall ske, annat än under vissa omständigheter.

3 Myndigheter

3.1 Myndigheternas roll

Sveriges statliga och kommunala organ är indelade i två underkategorier bestående av *beslutsfattande politiska församlingar* och *myndigheter*, varav myndigheter är det som kommer beröras i uppsatsen.³² De organ som saknar folkvalda representanter, till exempel domstolar, är de organ som faller under benämningen myndigheter. Myndighetsutövning är ofta tänkt som ett maktförhållande mellan den enskilda och ett statligt offentligt organ.³³ I den gamla förvaltningslagen definierades begreppet såsom “utövning av befogenhet att för enskild bindande bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinpåföljd, avskedande eller annat jämförbart förhållande”.³⁴

Det finns två typer av myndigheter, förvaltningsmyndigheter och myndigheter. Förvaltningsmyndigheterna ägnar sig åt förvaltning och myndigheterna ansvarar för rättsskipning.³⁵ De allra flesta myndigheterna lyder under regeringen och har fått sin makt delegerad från de olika departementen, ett fåtal lyder under riksdagen. Myndigheternas uppgift är att utföra vad regering eller riksdag beslutat. Ett av de mest klassiska exemplen är barnbidraget, beslutar riksdagen att höja barnbidraget så är det försäkringskassan (förvaltningsmyndighet) som utför beslutet genom att betala ut ett högre barnbidrag. Varje myndighet styrs av en av regeringen utsedd generaldirektör och myndigheterna arbetar självständigt mot mål uppsatta av regeringen. Hädanefter åsyftas förvaltningsmyndighet vid referering till termen myndighet.

3.1.1 Offentlighetsrättsligt subjekt

I korta drag berör offentlighetsrätten rättsförhållandet mellan det allmänna och det enskilda.³⁶ Det allmänna i denna definition syftar till stat och kommun och liknande, och det enskilda syftar till fysiska eller juridiska personer. Ett offentlighetsrättsligt subjekt syftar således till nå-

³² Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten*, 10 upplagan, Norstedts juridik, Uppsala 2012, s. 20.

³³ Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten* s. 30.

³⁴ 3§ 1 st Förvaltningslag (1971:290), Gamla förvaltningslagen.

³⁵ Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten* s. 21.

³⁶ Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten* s. 4.

gon part som skulle kunna kategoriseras under det allmänna, det vill säga stat och kommun i någon skepnad.³⁷

3.2 Förvaltningsbeslut

Som nämnt ovan reglerar, beslutar och meddelar Sveriges myndigheter angående förmåner, rättigheter, skyldigheter, disciplinpåföljder, avskedanden, förvaltning eller andra jämförbara förhållanden. Avgöranden i frågor angående förvaltningen kallas förvaltningsbeslut och förvaltningsbesluten måste ha författningsstöd.³⁸ Förvaltningsbesluten återfinns i flertalet kategorier för att beskriva dess art såsom huruvida de är gynnande eller betungande, formbundna eller formlösa, interna eller externa, individuella eller generella, bindande eller icke bindande. Formlösa beslut innebär oftast muntliga tillsägelser.³⁹ Den intressantare beslutsformen är den formbundna som innebär att beslutet meddelas skriftligt samt efter ett noggrant reglerat förfarande.⁴⁰ Förvaltningsbeslut kan som nämnt vara interna eller externa, interna beslut reglerar myndighetens inre verksamhet och externa beslut riktar sig utanför myndigheten och vänder sig mot medborgarna.⁴¹ Om förvaltningsbesluten är generella är det fråga om normbeslut och föreskrifter som riktar sig till ett obestämt antal adressater. Individuella beslut har en adressat som tydligt framgår. Alla förvaltningsbeslut är bindande men myndigheter kan även meddela mer allmänna råd, rekommendationer eller information, vilka inte är bindande. Denna uppsats kommer dock fokuseras på gynnande förvaltningsbeslut. Gynnande förvaltningsbeslut kan till exempel vara då myndighet meddelat tillstånd eller bifallit ansökan om ekonomiskt bidrag⁴², ett ytterligare exempel är befrielse från lagstadgad förpliktelse.⁴³ Kort uttryckt innebär ett gynnande förvaltningsbeslut någon form av beslut som är positiv för mottagaren⁴⁴.

³⁷ Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten* s. 4.

³⁸ Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, 23 upplagan, Liber, Malmö 2006 s. 64. Samt legalitetsprincipen 1 kap 1§ regeringsformen.

³⁹ Strömberg, Håkan, *Allmänförvaltningsrätt*, s. 55.

⁴⁰ Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 55.

⁴¹ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessens grunder*, 9 upplagan, Jure förlag, Stockholm 2012, s. 22.

⁴² Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 127.

⁴³ Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt* s. 58.

⁴⁴ Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten* s. 27.

3.3 Rättskraft

Ett beslut som inte har överklagats inom angiven tid, eller inte är överklagbart överhuvudtaget och därför är definitivt, vinner laga kraft.⁴⁵ Beslutets verkningar får då utövas. Rättskraftens funktion är sedan huruvida ett beslut kan läggas till grund för ett nytt avgörande i sak, eller om en ny talan i samma sak skall avvisas.⁴⁶ Ett beslut kan meddelas med positiv eller negativ rättskraft, varav negativ rättskraft är av intresse för uppsatsen eftersom gynnande förvaltningsbeslut i regel vinner negativ rättskraft.⁴⁷ När ett förvaltningsbeslut meddelas, det vill säga expedieras till part eller på annat sätt görs offentligt, uppkommer fråga om huruvida beslutet vunnit negativ rättskraft.⁴⁸ Frågan är huruvida myndigheten är oförhindrad att ompröva ett beslut som den har fattat.⁴⁹ Innan denna kritiska punkt kan en myndighet fritt ändra sitt beslut.⁵⁰ Ett avgörande med negativ rättskraft innebär att ”ny talan angående samma sak skall avvisas”⁵¹. Beslutet får inte tas upp till ny prövning och blir således ett orubbligt beslut som varken kan återkallas eller ändras.⁵² Ett sådant avgörande kan jämföras med *res judicata* inom processrätten.⁵³ Gynnande förvaltningsbeslut vinner, som nämnt, i regel negativ rättskraft vilket kan vara en grund till myndigheternas svårigheter att återkalla gynnande förvaltningsbeslut. Det som talar för denna orubblighet som rättskraften innebär är främst tryggheten för den enskilde.⁵⁴ Praxis har fått det huvudsakliga ansvaret att dra riktlinjerna för bedömning av den negativa rättskraften.⁵⁵

3.4 Sammanfattning

Förvaltningsmyndigheter är ett organ som saknar folkvalda representanter och lyder oftast under regeringen. Myndigheterna utfärdar vad riksdagen och regeringen har beslutat och

⁴⁵ Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt* s. 70 och Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder* s 137.

⁴⁶ Westerberg, Ole, *Om rättskraft i förvaltningsrätten*, s. 3.

⁴⁷ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder* s. 125 och s. 127.

⁴⁸ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder* s. 126.

⁴⁹ SOU 1983:73, s 143.

⁵⁰ Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt* s. 72.

⁵¹ Westerberg, Ole, *Om rättskraft i förvaltningsrätten*, s. 6.

⁵² Jämför Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 71 och Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 125.

⁵³ Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, s 71.

⁵⁴ SOU 1983:73 s. 144 och Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder* s. 126.

⁵⁵ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder* s. 125.

meddelar detta genom förvaltningsbeslut. Förvaltningsbeslut återfinns i flera kategorier med två huvudtyper, gynnande och betungande, varav gynnande vinner negativ rättskraft och kan endast återkallas i specifika fall. Gynnande förvaltningsbeslut kan vara meddelade beslut gällande tillstånd, ekonomiskt bistånd eller befrielse från lagstadgad förpliktelse.

När ett beslut meddelas vinner det rättskraft och om beslutet sedan inte överklagas inom angiven tid vinner det laga kraft. När ett förvaltningsbeslut vunnit laga kraft får dess verkningar utövas. Myndigheter är offentligrättsliga subjekt och myndighetsutövning kan anses vara ett maktförhållande mellan den enskilda och ett statligt offentligt organ.

4 Återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut

4.1 Huvudregeln

Grundregeln är att gynnade förvaltningsbeslut inte kan återkallas, möjligheten att återkalla finns gällande betungande förvaltningsbeslut.⁵⁶ Anledningen till att betungande förvaltningsbeslut kan återkallas har sin grund i att förpliktelser som meddelas både skall kunna skärpas och mildras för att främja en effektiv och ändamålsenlig förvaltning.⁵⁷ En part skall även kunna söka ny prövning vid ett eventuellt avslag eftersom vissa omständigheter kan ha ändrats.⁵⁸ Anledningen till att gynnade förvaltningsbeslut som huvudregel inte kan återkallas är främst på grund utav den så kallade trygghetsaspekten.⁵⁹ Det är avgörande för en individ att kunna lita på ett gynnade förvaltningsbeslut eftersom många, för individen, nödvändiga ekonomiska beslut kan komma att baseras på myndighetsbeslutet. Beslutet får därför inte ändras till den enskildes nackdel.⁶⁰ Till exempel i RÅ 1975 ref 58 fick en byggnadsnämnd inte i efterhand meddela särskilda föreskrifter angående belastning på bjälklag efter att ha beviljat ett byggnadslov som redan verkställt och i RÅ 1972 ref 47 fick en myndighet inte återkalla ett expedierat beslut om löneförmån under viss tjänstledighet.

Riktlinjerna gällande hanteringen av den negativa rättskraften hanteras i praxis.⁶¹ Enligt förarbeten finns dock tre accepterade undantag gällande gynnande förvaltningsbeslut då återkallelse är tillåten och det har på senare år i praxis diskuterats om ett fjärde undantag.⁶² De lagakraftvunna beslut som kan komma att angripas är; beslut meddelade med återkallelseförbehåll, om det finns tvingande säkerhetsskäl och beslut baserade på felaktiga uppgifter.⁶³ Det fjärde undantaget är beslut meddelade om fortlöpande förmån.⁶⁴

⁵⁶ Prop. 1985/86:80 s. 39.

⁵⁷ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s 130.

⁵⁸ RÅ 1996 ref 51.

⁵⁹ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 127.

⁶⁰ Prop. 1985/86:80 s. 39.

⁶¹ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 126.

⁶² RÅ 2000 ref 16.

⁶³ Prop. 1985/86:80 s. 39.

⁶⁴ RÅ 2000 ref 16.

4.2 Undantag

4.2.1 Beslut meddelade med återkallelseförbehåll

Vissa förvaltningsbeslut meddelas med återkallelseförbehåll. Det innebär att beslutet meddelas med villkoret att det kan komma att återkallas.⁶⁵ Villkoret kan antingen vara utskrivet i beslutet eller framgå av den lag som beslutet är grundat på.⁶⁶ Ett vanligt exempel på ett gynnande beslut som kan återkallas genom återkallelseförbehåll är körkort. Körkortet är ett gynnande förvaltningsbeslut, ett tillstånd, meddelat av transportstyrelsen som är en statlig förvaltningsmyndighet i Sverige. Körkortets återkallelseförbehåll framgår i 5 kap 3§ körkortslagen som reglerar under vilka förhållanden körkortet får återkallas. Är dessa regler tillämpliga, återkallas körkortstillståndet.

I RÅ 2009 ref. 88 har svaranden dömts för mord till slutet ungdomsvård i ett år och sex månader. Med anledning av domen återkallades svarandens körkort med en spärrtid⁶⁷ av 36 månader. Körkortet återkallades med stöd av 5kap 3§ 6p KKL som stadgar att körkortet skall återkallas “om det med hänsyn till annat brott som körkortsinnehavaren har gjort sig skyldig till kan antas att han inte kommer att respektera trafikreglerna och visa hänsyn, omdöme och ansvar i trafiken eller om han på grund av sina personliga förhållanden i övrigt inte kan anses lämplig som förare av körkortspliktigt fordon”⁶⁸. En helhetsbedömning av personen skall ligga till grund för bedömningen om hur svaranden kan antas uppträda i trafiken.⁶⁹ Brottet betraktades vara av sådan hänsynslös karaktär att svaranden ansågs sakna sådan respekt för annans liv att denne inte kunde anses komma att respektera trafikreglerna och visa hänsyn och omdöme i trafiken.

På ett liknande sätt reglerar Utlänningslagens 7 kapitel när tillstånd för invandrare kan komma att återkallas, till exempel uppehållstillstånd och arbetstillstånd som båda är typiska fall av gynnande förvaltningsbeslut. Även dessa är exempel där återkallelseförbehållet framgår av lagen som beslutet är baserat på.

⁶⁵ SOU 1983:73 s. 144.

⁶⁶ Prop. 1985/86:80 sida 39.

⁶⁷ 5 kap 6§ Körkortslagen (1998:488) (KörkL).

⁶⁸ 5 kap 3§ 6p KörkL.

⁶⁹ prop. 1975/76:155 s. 72.

4.2.2 Tvingande säkerhetsskäl

Det andra undantaget för angripande av gynnande förvaltningsbeslut är tvingande säkerhetsskäl. Finns uppenbar fara för liv, hälsa eller andra liknande säkerhetsskäl får ett gynnande förvaltningsbeslut omprövas eller återkallas.⁷⁰ Det samma gäller även om det finns risk för brand eller trafikfara.⁷¹ Ett tillstånd om förlängd jakttid fick tillexempel återkallas i JO 1987/88 s. 258 med motiveringen om fara för bär och svamplockares liv då de vistats i skogen i tron om att jakttiden upphört. Rekvisitet om tvingande säkerhetsskäl har också kommit att bli tillämpligt på djur då djurs liv och hälsa likställts med människors i RÅ 2004 ref. 78.

4.2.3 Oriktiga uppgifter

Ett gynnande förvaltningsbeslut kan även återkallas om det är baserat på felaktiga uppgifter.⁷² Det kan röra sig både om lämnade uppgifter som är felaktiga men även uppgifter som är förtigna.⁷³ Det krävs att den enskilde vid, lämnade eller utelämnade av uppgifterna, på något sätt vilselett myndigheterna. Det är inte tillräckligt att myndigheterna lämnat ett felaktigt beslut.⁷⁴ Dock skall det här nämnas att det är oväsentligt om uppgifterna i sig är oriktiga. Det som utgör grund för att angripa beslutet är om de oriktiga uppgifterna lett till ett oriktigt beslut. Således måste beslutet i sig blivit felaktigt *med anledning* av de oriktiga uppgifterna för att det skall kunna angripas.⁷⁵

I MIG 2008:43 beviljades käranden permanent uppehållstillstånd i Sverige på grund av ett samboförhållande som bedömdes som seriöst. Upphållstillståndet fråntogs käranden på grunderna av att denne aldrig uppgett att han hade en dotter i hemlandet. Vidare avslutades kärandens samboförhållande, faderskapet till kärandens svenska dotter hävdades och kärandens kontinuerliga resor till hemlandet tydde på en fortsatt stark anknytning dit. Käranden bedömdes medvetet ha lämnat oriktiga uppgifter samt förtigit information av betydelse. Länsrätten bedömde det som uppenbart att uppgiften om en dotter i hemlandet var av av-

⁷⁰ Prop. 1985/86:80 s. 39.

⁷¹ SOU 1983:73 s. 145.

⁷² Prop. 1985/86:80 s. 39.

⁷³ SOU 1983:73 s. 145.

⁷⁴ Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten* s. 59 f.

⁷⁵ SOU 1983:73 s. 145.

görande betydelse för uppehållstillståndet och det ansågs således finnas grund för att återkalla uppehållstillståndet.

Vikten ligger i avgörandet om huruvida omständigheten varit relevant eller inte⁷⁶, till exempel stadgar det ovan angivna rättsfallet att en dotter i hemlandet är en omständighet av uppenbar betydelse. Vad gäller oriktigheter till följd av skrivfel, räknefel eller liknande dessa får helt enkelt rättas av myndigheten som utfärdat beslutet⁷⁷. Dessa oriktigheter får ändras utan återkallelse av myndigheten som meddelat beslutet.⁷⁸

4.2.4 Fortlöpande förmån

Det sista undantaget till återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut är vid beslut om fortlöpande förmån. Detta undantag är relativt nytt och ännu inte fullt accepterat utan främst stadgat i RÅ 2000 ref 16, där en minoritet var skiljaktig, och doktrin.

I RÅ 2000 ref 16 hade svaranden beviljats bistånd i form av hemtjänst bestående av städning varannan vecka. Detta bistånd skedde fortlöpande. I ett nytt beslut ändrade stadsdelsnämnden sitt bistånd till städning endast en gång var tredje vecka på grund av att man av budgetskäl bestämt att minska städfrekvensen inom hemtjänsten. Svaranden överklagade beslutet på grunderna att hon på grund av sin ålder inte hade de fysiska förutsättningarna för att kunna hålla rent i den omfattning som skälig levnadsnivå innebär. Regeringsrätten ansåg att kommunens ekonomi inte ska ges betydelse när skälig levnadsnivå skall bedömas och beslutet kunde därför inte vara föremål för omprövning och biföll kändanden. Regeringsrätten uttalar trots det att "När ett beslut avser ett fortlöpande bistånd utan någon angiven tidsbegränsning kan däremot skälen för omprövning vara så starka - exempelvis om biståndsbehovet väsentligt förändras - att ett absolut förbud mot omprövning på grund av ändrade förhållanden inte bör uppställas."

Fortlöpande förmån avser alltså ett gynnande förvaltningsbeslut med kontinuitet, ett beslut utan angiven tidsbegränsning.⁷⁹ Principen innebär att en fortlöpande förmån så som hemtjänst kan återkallas eller inskränkas efter behov och ekonomi då dessa faktorer kan ändras över tid. Man anser att det kan finnas starka skäl för omprövning av dessa beslut, till exem-

⁷⁶ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s 129.

⁷⁷ 26§ Förvaltningslagen (1986:223) (FL).

⁷⁸ 26§ FL.

⁷⁹ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s. 130.

pel om biståndsbehovet förändras. I just RÅ 2000 ref 16 ansåg dock regeringsrätten att kommunens ekonomiska förhållanden inte kan anses ha betydelse vid bedömningen om kändanden uppnår skälig levnadsnivå.

4.3 Exempel på när återkallelse ogillas

I RÅ 2000 ref 16 blir förvaltningsmyndigheternas begränsade möjlighet att återkalla gynnande förvaltningsbeslut väldigt klar. Som nämnt ovan ville stadsdelsnämnden minska frekvensen på kändandens hemtjänst på grund av budgetarbete. Utöver det försökte stadsdelsnämnden statuera städning var tredje vecka som en vägledande norm. I detta rättsfall får stadsdelsnämndens argument ses som starka då de rör budgetarbete vid försämrad ekonomi. Detta på grund av att det är väldigt svårt att erbjuda en tjänst, i detta fall hemtjänst i form av städning, då det inte finns likvida resurser att finansiera tjänsten med. Vidare ville stadsdelsnämnden stadga en vägledande norm. Denna norm kunde dock inte fastslås på grund av regeringsrättens dom. Denna nya norm kunde inte fastställas på grund av att stadsdelsnämndens ekonomiska intressen inte kunde komma att prioriteras före den enskildes intresse i det här fallet. Det torde förete sig så att om stadsdelsnämnden inte kan ändra sin norm inom hemtjänsten till den enskildes nackdel torde det vara lika svårt att ändra liknande gynnande förvaltningsbeslut inom andra ekonomiska områden. Således blir det mycket svårt att genom att minska andra bistånd, kunna finansiera kändandens städning varannan vecka.

Hur starka stadsdelsnämndens argument än må vara kommer alltid individens välmående, så som skälig levnadsstandard, i första rummet. Således är det rimligt att höga krav på återkallelse ställs på förvaltningsmyndigheterna i just detta rättsfall. En koppling bör göras till myndigheternas maktställning i samhället som ett offentligt organ och förhållandet mellan det allmänna och det enskilda. Den enskildes skydd mot den övermäktiga staten bör rimligtvis hållas starkt, då den enskilde är att anse som den svagare parten.

Trots detta rättsfall finns de som fortfarande är av den uppfattningen att sociala bidrag alltid skall kunna återkallas när behov inte längre föreligger.⁸⁰ Denna uppfattning görs möjlig och kan tänkas komma att tillämpas i många mindre komplicerade fall då den enskildes förutsättningar med lätthet kan anses förändras till det bättre. Till exempel om en arbetslös får jobb eller om någon med bostadsbidrag finner ett billigare boende.

⁸⁰ Westerberg, Ole, *Om rättskraft i förvaltningsrätten*, s. 270 och 379.

4.4 Analys av rättsläget

Genom undantagen, återkallelse på grund av återkallelseförbehåll, tvingande säkerhetsskäl, oriktiga uppgifter eller till följd av fortlöpande förmån, som genomgått kan det konstateras att möjligheterna till återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut är mycket begränsade. Återkallelse är möjlig endast genom dessa undantag, och då främst de tre först nämnda⁸¹. Det räcker dock inte med att begränsa återkallelsemöjligheterna till dessa undantag utan svårigheterna eskalerar genom att kraven på dessa undantag är höga.

Det tydligaste, och tillsynes mest tillämpade undantaget, är återkallelse då ett gynnande förvaltningsbeslut meddelats med återkallelseförbehåll. Det kan röra sig om körkort⁸², serveringstillstånd⁸³, uppehållstillstånd⁸⁴ eller läkarlegitimation⁸⁵. Alla dessa är gynnande förvaltningsbeslut som följer vissa i lagen angivna regler, följs inte dessa regler finns det lagar som stadgar att återkallelse av dessa tillstånd får göras. Att det är just gällande förvaltningsbeslut meddelade med återkallelseförbehåll som den större delen av praxis återfinns kan tänkas bidra till att visa svårigheterna i att återkalla ett gynnande förvaltningsbeslut. I dessa fall har gynnande förvaltningsbeslut återkallats på grund av specifika, nedtecknade anvisningar som stadgar när återkallelse kan komma att ske. Det skall påpekas att det är endast genom en tillämpning av dessa specifika anvisningar som rätt till återkallelse ges vilket begränsar möjligheterna att angripa ett sådant gynnande förvaltningsbeslut. I de andra undantagen för återkallelse, på grund av tvingande säkerhetsskäl, oriktiga uppgifter eller till följd av fortlöpande förmån finns inte dessa tydliga direktiv för när återkallelse får ske. Möjligheterna till återkallelse kan då anses om möjligt ännu svårare.

Undantaget om återkallelse på grund av tvingande säkerhetsskäl tycks finnas av uppenbara skäl; för att värna om liv och hälsa för människor och djur. Att en återkallelse enligt detta undantag sker relativt sällan kan tänkas bero att de allra flesta beslut inte rör liv och död eller på den efterforskning myndigheter förhoppningsvis gör innan beslutet meddelas. På så sätt försäkras sig myndigheterna i ett tidigt skede att ingen kan tänkas komma till skada vid meddelande om ett visst gynnande beslut och således behöver beslutet heller inte återkallas

⁸¹ Prop. 1985/86:80 s. 39.

⁸² RÅ 2009 ref 88.

⁸³ RÅ 2002 ref 33.

⁸⁴ MIG 2008:43.

⁸⁵ RR mål nr: 2380-05.

på grund av tvingande säkerhetsskäl. Det kan också tänkas att då gynnande förvaltningsbeslut meddelats gällande situationer som i viss mån alltid innebär fara, är dessa beslut redan meddelade med ett återkallelseförbehåll. Detta för att förenkla återkallelseprocessen och en bedömning om tvingande säkerhetsskäl blir därför överflödig. Det som åsyftas är till exempel att bilkörning innebär en farofylld situation vilken redan är reglerad i körkortslagen, om någon anses olämplig som förare enligt reglerna i körkortslagen återkallas körkortet och fara för liv eller hälsa är i viss mån eliminerad.

Dessa återkallelsemöjligheter får således ses som tydliga eller rent av, uppenbara. Ytterligare svårigheter att återkalla ett gynnande förvaltningsbeslut ankommer undantaget om återkallelse på grund av oriktiga uppgifter. För det första måste det framkomma att uppgiften i sig är riktig eller förtigen. För att åstadkomma detta måste man göra en grundläggande undersökning för att antingen bevisa att uppgiften faktiskt finns och således är förtigen, eller bevisa att personen som lämnat uppgiften ljuger. Utöver detta måste uppgiften vara av sådan relevans att den haft eller skulle kunna ha *betydelse* för beslutet⁸⁶, myndigheten måste alltså ha blivit vilseledd. Endast då föreligger grund för återkallelse. Även här ställs kraven högt för att en återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut skall komma till stånd.

Alla undantag för att återkalla gynnande förvaltningsbeslut är således mycket strikta och höga krav ställs för att få återkalla ett beslut enligt dessa undantag, allt för att kunna säkerställa den enskildes trygghet. Allmänheten förväntar sig att myndigheter som meddelar gynnande förvaltningsbeslut, är så pass insatta i den enskildes situation att beslutet meddelas på riktiga grunder. Således förväntar sig det allmänna att myndigheter innan varje meddelat beslut har gjort tillräckliga efterforskningar för att förhindra att beslutet innebär fara för liv eller hälsa eller är baserat på oriktiga uppgifter. Beslut meddelade med återkallelseförbehåll kommer alltid att återkallas då de lagar och villkor beslutet är baserat på inte följs. Det skall dock framhållas att ett gynnande förvaltningsbeslut meddelat med återkallelseförbehåll kan komma att återkallas även på andra grunder. Slutsatsen som kan dras av detta är att på grund av individens behov av trygghet kan gynnande förvaltningsbeslut återkallas i mycket specifika fall.

Anledningen till dessa hårda krav för återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut är, som nämnt tidigare i uppsatsen, att den enskilde av trygghetsskäl skall kunna förlita sig på expe-

⁸⁶ tex 7kap 1§ 1st Utlänningslagen (2005:716).

dierade myndighetsbeslut.⁸⁷ Individen skall kunna inrätta sig efter myndigheternas beslut och förlita sig på att detta inte kommer att ändras.⁸⁸

4.5 Sammanfattning

Prop. 1985/86:80 stadgar att gynnande förvaltningsbeslut i regel inte kan återkallas. En myndighet får alltså inte ändra ett beslut till den enskildes nackdel. Det finns dock tre angivna undantag till denna huvudregel. För det första kan ett gynnande förvaltningsbeslut återkallas om det meddelats med återkallelseförbehåll, det innebär att beslutet uttryckligen innehåller ett förbehåll som stadgar att det kan komma att återkallas eller om författningen som beslutet grundar sig på stadgar att det på vissa grunder kan komma att återkallas. För det andra kan ett gynnande beslut återkallas om det finns tvingande säkerhetsskäl, det vill säga fara för liv och hälsa för både människor och djur. För det tredje kan ett gynnande förvaltningsbeslut återkallas om det är baserat på oriktiga uppgifter. Det vill säga om den enskilde genom att vilseleda eller förtiga uppgifter framkallat ett gynnande beslut. Det fjärde och sista undantaget nämns inte i tidigare nämnda proposition utan är endast baserat på uttalandet i RÅ 2000 ref 16 där Regeringsrätten stadgar att "ett absolut förbud mot omprövning på grund av ändrade förhållanden inte bör uppställas" gällande ett beslut om fortlöpande förmån. Ett gynnande beslut om en fortlöpande förmån, till exempel ett bistånd som fås veckovis, kan komma att återkallas om vissa förutsättningar ändras.

Kraven på rekvisiten för att kunna tillämpa något av ovan nämna undantag är högt ställda för att främja huvudregeln, att gynnande förvaltningsbeslut inte skall kunna återkallas. På så sätt ges det allmänna tryggheten att kunna förlita sig på, och inrätta sig efter, meddelade gynnande förvaltningsbeslut. Det skall dock tilläggas att framförallt beslut meddelade med återkallelseförbehåll relativt frekvent återkallas vid regelbrott, till exempel enligt KörkL.⁸⁹

⁸⁷ Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, s 127.

⁸⁸ SOU 1983:73 s. 144.

⁸⁹ MIG 2008:43.

5 Jämförelse

5.1 Jämförelse av huvudreglerna för återkallelse/återbetalning

Condictio indebiti innebär att felaktig utbetalning skall återgå.⁹⁰ Det mest vedertagna undantaget till condictio indebiti är då mottagaren är i *god tro* och på något vis *inrättat* sig efter betalningen.⁹¹ Högsta domstolen har klargjort att inrättande ej krävs då en bank står som betalare vilket torde vara en betoning på bankens förtroendeställning som betalningsförmedlare. God tro hos mottagaren är dock en förutsättning för att få behålla det mottagna även från banker.⁹² Mottagaren skall ej ha insett, eller inte bort insett, att det mottagna beloppet var felaktigt på något vis för att få behålla det mottagna.⁹³ En bank får alltså endast tillbaka en felaktig utbetalning om mottagaren är i ond tro.⁹⁴ Baserat på ovan nämnda anledningar kan en ny huvudregel stadgas för utbetalningar då bank står som betalare, nämligen att en felaktig betalning skall kvarstå hos mottagaren om ej ond tro kan påvisas.

Gällande myndigheter finns i förarbeten en tydligt stadgad huvudregel om att gynnande förvaltningsbeslut inte kan återkallas.⁹⁵ Precis som för condictio indebiti finns undantag från huvudregeln men kraven för dessa undantag är högt uppställda på grund av att den enskilde ska kunna förlita sig på förvaltningsbeslut. Staten i form av myndigheter är den starkare parten och ett högt skydd för den enskilde, i form av den svagare parten, bör därför uppställas.

Således är den nya huvudregeln för bankernas felaktiga utbetalningar och huvudregeln för gynnande förvaltningsbeslut, mycket lika till följd av grundtanken bakom de båda; att skydda den svagare parten.

5.2 Motivering av huvudreglerna

5.2.1 Motivering av bankernas huvudregel

Den hårda bedömningen av banker grundar sig på deras centrala ställning i samhället. Svenska banker har som huvuduppgift att sköta inlåning, utlåning och betalningsför-

⁹⁰ Mellqvist, Mikael och Persson, Ingemar. *Fordran och skuld*, s.37.

⁹¹ T.ex. NJA 1961 s. 18, NJA 1989 s. 224, NJA 1994 s.177, NJA 1999 s. 575, NJA 2001 s. 353.

⁹² NJA 1961 s. 18.

⁹³ Adlercreutz, Axel. *Antalsrätt 1*, s. 36 f.

⁹⁴ Heidbrink, Jakob. *Grundläggande fordrings- och skuldebrevsrätt*, s.176.

⁹⁵ Prop. 1985/86:80 s. 39.

medling med mera.⁹⁶ Utan ett pålitligt system för till exempel sparande, finansiering, samt betalningsförmedling skulle den svenska finansvärlden haft svårigheter att fungera. Bankerna har på grund utav denna roll, stort förtroende och ansvar i samhället med liten tolerans för misstag.

Betalningsförmedling är numera ett krav för att över huvud taget få bedriva bankverksamhet.⁹⁷ Betalningsförmedling är därmed en av de mest centrala uppgifter banken har att sköta, banken skall därför förväntas utföra betalningar på ett tillfredställande sätt.⁹⁸ Banken är en professionell förmedlare av betalningar vilket bidrar till att mottagaren skall kunna lita på att en betalning från en bank är korrekt och i sin tur inrätta sig efter detta utan att behöva oroa sig över ett eventuellt återbetalningsanspråk.⁹⁹ Högsta domstolen lägger stor vikt vid att banken utgör en så kallad garant för omsättningens trygghet.¹⁰⁰

Banken har en god överblick över sina betalningar, eller i vart fall bättre än mottagaren vilket vidare bidrar till mottagarens tillit och goda tro.¹⁰¹ Betalningsmottagaren har på så vis ej anledning, och förmodligen inte heller tillräcklig kunskap, att ifrågasätta transaktionens giltighet. En mottagare av en betalning skall kunna lita på att en betalning från en bank är korrekt, oavsett om banken betalar för egen räkning eller såsom förmedlare.

Svårigheterna för banker att kräva återbetalning kan vidare motiveras av hänsyn till minsta kostnad. Om en återbetalning skulle innebära stora olägenheter för till exempel ovetande tredje män är detta en anledning till att ej tillämpa *condictio indebiti*. Eftersom banker dagligen utför till exempel transaktioner mellan bolag skulle ett återbetalningsansvar skapa stora olägenheter för de inblandade bolagen och dess intressenter. Särskilt då ett bolag genomgått en försäljning, bokslut, budgetering eller liknande.¹⁰²

⁹⁶ 1 kap 3§ Lag (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse (BFRL).

⁹⁷ 1 kap 3 § BFRL.

⁹⁸ Johnsson, Lennart. *Banker och internet*, Iustus förlag, Uppsala 2006 s. 225.

⁹⁹ Johnsson, Lennart. *Banker och internet*, s. 227.

¹⁰⁰ Heidbrink, Jakob. *Grundläggande fordrings- och skuldebrevs rätt*, s.176.

¹⁰¹ Jämför NJA 1999 s. 575 och NJA 2001 s. 353.

¹⁰² NJA 2001 s. 353

5.2.2 Motivering av myndigheternas huvudregel

Gynnande förvaltningsbeslut kan som huvudregel inte återkallas.¹⁰³ Det innebär att ett tillstånd, befrielse eller ett liknande gynnande beslut inte kan ändras till den enskildes nackdel.¹⁰⁴ Ett avgörande rekvisit för att gynnande förvaltningsbeslut inte kan återkallas är av hänsyn till individens trygghet.¹⁰⁵

Individens trygghet kan säkerställas genom en avvägning av återkallelens kännbarhet¹⁰⁶. Ju kännbarare ingreppet i beslutet blir för den gynnade parten, desto noggrannare betänkande krävs för återkallelse, förutsatt att stöd för återkallelse inte finns i lag.¹⁰⁷ Kännbarheten kan vara mer eller mindre påtaglig beroende på i vilken omfattning beslutet påverkar den gynnade parten, och parter närstående till den gynnade. Till exempel kan en återkallelse av ett serveringstillstånd påverka individens näringsverksamhet eller en återkallelse av bidrag kan även komma att påverka individens familj. En hel näringsverksamhet kan vara uppbyggd på just det beslutet vilket inte bara påverkar individens ekonomi, utan även de anställdas och i ett längre led deras familjer. Ett sådant ingrepp blir då synnerligen kännbart. Vidare finns även åsikter om att en återkallelse i allmänhet är mer kännbar än ett direkt avslag på en förfrågan till myndighet.¹⁰⁸

Vad som nämnts om svårigheterna att återkalla ett gynnande förvaltningsbeslut på grund av trygghetsaspekten för den enskilde står fast. Den enskilde måste dessutom kunna *lita på* ett meddelat beslut och således går rekvisiten om trygghet och tillit hand i hand. Tillitsaspekten blir extra viktig då en motprestation från individen krävs efter ett meddelat gynnande förvaltningsbeslut. Det kan till exempel röra sig om någon form av villkor i form av en avgift, person A erhåller ett tillstånd om denne erlägger en avgift, alltså en motprestation. Denna motprestation motiverar enligt Westerberg, en särskild tillit till det gynnande förvaltningsbeslutet.¹⁰⁹

¹⁰³ Prop. 1985/86:80 s. 39.

¹⁰⁴ Jämför Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 58 och 27§ FL.

¹⁰⁵ Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 72.

¹⁰⁶ Hur den gynnade parten kommer att påverkas.

¹⁰⁷ Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s.78.

¹⁰⁸ Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 79.

¹⁰⁹ Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 78.

En ytterligare situation som försvårar återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut är huruvida den enskilde har inrättat sig efter beslutet. En bedömning måste göras om huruvida individen har påbörjat det tillåtna eller engagerat sig i något till följd av det gynnande förvaltningsbeslutet.¹¹⁰ Om individen således har inrättat sig efter ett gynnande förvaltningsbeslut blir en återkallelse av beslutet mer kännbar vilket leder tillbaka till ursprungsrekvisitet om kännbarhet. Det skall dock framhållas att även om den enskilde inte inrättat sig efter ett gynnande förvaltningsbeslut föreligger ingen generell grund för återkallelse.¹¹¹

I RÅ 2000 ref. 16 fastslogs som tidigare nämnt att stadsdelsnämndens ekonomi inte utgjorde skäl till att inskränka ett gynnande förvaltningsbeslut angående hemtjänst. Westerberg har ansett samma sak och hävdar tydligt att ekonomiska skäl, organisatoriska skäl eller rättviseskäl inte utgör grund för att återkalla ett gynnande förvaltningsbeslut.¹¹² Han anser att dessa skäl inte är av sådan karaktär att de nödvändigtvis kräver beaktande i det avseende att de skall inkräkta på den hänsyn som bör tas till den enskildes trygghet.¹¹³ RÅ 2000 ref. 16 styrker således Westerbergs åsikt.

¹¹⁰ Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 78.

¹¹¹ Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 79.

¹¹² Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 77.

¹¹³ Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 77.

6 Analys

En av bankernas centrala arbetsuppgifter är att förmedla betalningar och myndigheternas centrala arbetsuppgift att handlägga ärenden.¹¹⁴ Mottagaren skall därför kunna förlita sig på att bankernas och myndigheternas handlingar är korrekta. Det är ur trygghetsperspektiv viktigt att mottagaren av beslutet/betalningen kan förlita sig på utgången och inrätta sig därefter. Denna tillit är det största skälet till varför banker och myndigheter har så pass svårt att kräva återkallelse eller återbetalning och en jämförelse av de bakomliggande motiveringarna blir essentiell.

Banker är en stor aktör som skall anses ha god överblick över situationen, eller i alla fall bättre än mottagaren.¹¹⁵ Betalningsmottagaren skall kunna lita på att banken övervägt rättsläget och med aktsamhet utfört betalningen.¹¹⁶ På samma sätt kan myndigheter anses vara aktörer som har god överblick över situationen. En mottagare av ett förvaltningsbeslut kan ta för givet att beslutet tagits av kompetent personal med ett noggrant övervägande av rättsläget.¹¹⁷ Både myndigheter och banker är därigenom i en förtroendeställning.

Att hänsyn skall tas till det alternativ med minst kostnad är ett ytterligare skäl till varför myndigheter och banker behandlas lika. Vad som skall beaktas vid en avvägning av återkallelsemöjligheterna är återkallelsens kännbarhet. En återkallelse kan som nämnt i kapitel 5.2.2 vara mer eller mindre kännbar för den gynnade. På liknande sätt görs en bedömning vid återbetalning av en felaktig transaktion, det minst kostsamma alternativet är av betydelse för om återbetalning kan bli möjlig.¹¹⁸ Det som i princip alltid sker är att bankernas förlust vid en felaktig utbetalning bedöms som mindre kännbar och att en återbetalning ses som ett större ekonomiskt ingrepp på till exempel en enskild individ. På samma sätt bedöms en återkallelse av individens gynnande förvaltningsbeslut som kännbart eftersom även en återkallelse av ett sådant beslut kan få rent ekonomiska följder. Ett beslut om att *condictio indebiti* institutet inte ska gälla för bank på grund av trygghetsaspekten för den enskilde, finner likheter i Westerbergs motivering om att rent ekonomiska skäl inte utgör

¹¹⁴Jämför Warnling-Nerep, Wiweka. *En introduktion till förvaltningsrätten* s. 27 och NJA 1994 s. 177.

¹¹⁵ NJA 1999 s. 575.

¹¹⁶ NJA 1961 s. 18.

¹¹⁷ Strömberg, Håkan. *Allmän förvaltningsrätt*, s. 156 ff.

¹¹⁸ Heidbrink, Jakob, *Grundläggande fordrings- och skuldebrevs rätt*, s.173.

grund för återkallelse¹¹⁹. På samma sätt som Westerberg menar att den enskildes trygghet går före till exempel statens ekonomi, så går den enskildes trygghet före bankens ekonomi i denna nya huvudregel som diskuterats. Detta är även styrkt i RÅ 2000 ref. 16 där ekonomisk reformering inte utgjorde grund för att återkalla ett gynnande förvaltningsbeslut och att en återkallelse i det fallet ansågs vara mer kännbart för individen.

Vid både återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut och återbetalning till en bank är inrättande inte ett krav, däremot ett ytterligare skäl till varför återkallelse/återbetalning inte skall ske. Inrättandet efter beslutet/betalningen har en stark anknytning till att domstolen ofta väljer det alternativ med minst kostnad. Har inrättande skett torde de ekonomiska konsekvenserna bli större vid både återbetalning och återkallelse. Har till exempel ägarförhållandet ändrats efter en felaktig utbetalning påverkas även ovetande tredje män och dess närstående. En återbetalning efter inrättande, eller vid betalarens passivitet, skulle störa rättslivets trygghet.¹²⁰ Har en ekonomisk verksamhet startats efter ett förvaltningsbeslut påverkar det eventuella samarbetspartners, familjer och så vidare.

Det är nu visat att myndigheternas möjligheter till återkallelse av ett gynnande beslut och bankernas möjligheter till återkallelse av en felaktig betalning, är regler med stora likheter. Inte bara på en grundläggande regelnivå gällande huvudreglerna utan även motiveringen till dessa strikta regler. Anledningarna till varför dessa institut bedöms hårt är för att skydda den svagare parten och det får anses visat att både banker och myndigheter i diskuterade fall, består av den starkare parten. På grund av anförda likheter i de situationer som tagits upp som exempel, får bankens ställning anses likna myndighetens och således har banken offentlighetsrättsliga tendenser.

¹¹⁹ Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, s. 77.

¹²⁰ Hult, Phillips, *Juridisk debatt*, s. 82.

7 Avslutande slutsatser

Huvudregeln i denna uppsats är att en felaktig betalning av en bank skall kvarbliva hos mottagaren om ej ond tro kan påvisas. Detta i motsatts till huvudregeln *condictio indebiti* som innebär att felaktiga utbetalningar skall gå åter. Angående gynnande förvaltningsbeslut finns även här huvudregeln att dessa ej skall kunna återkallas, med vissa undantag. Tydligare uttryckt så får både banker och myndigheter ej rätta sina misstag om inte vissa svårtillämpade undantag föreligger.

Enligt uppsatsen så bedöms banker och myndigheter på ett likartat sätt och enligt likartade motiveringar vid bankens möjlighet till återbetalning och myndigheternas möjlighet till återkallelse av ett gynnande förvaltningsbeslut. Deras respektive förtroendeställning gör att höga krav ställs för att få ingripa i mottagarens trygghet. Mottagaren skall kunna lita på att banker och myndigheter utför uppdrag på ett professionellt sätt. På så sätt behandlas banker som ett offentlighetsrättsligt subjekt.

Det finns alltså endast en situation då banker kan tänkas få tillbaka ett felaktigt utbetalt belopp, då mottagaren är i ond tro. Tilläggas skall att låga krav ställs på mottagarens goda tro. Detta jämfört med de tre, i förarbetena stadgade, undantag som finns för förvaltningsmyndigheter gör det tydligt att bankernas möjlighet till återbetalning är minst lika strikta som myndigheternas möjligheter till återkallelse. I RÅ 2009 ref 88 och MIG 2008:43 var återkallelse av gynnande förvaltningsbeslut möjligt för myndigheten. Då en bank utför en felaktig betalning finns inga motsvarande fall då återbetalning var möjlig. Således kan det betänkas att det kanske till och med är svårare för banker att återfå en felaktig betalning än vad det är för myndigheter att återkalla ett gynnande förvaltningsbeslut.

Det är inte bara i denna situation, angående felaktiga betalningar och återkallelse, som bankernas ställning liknar ett offentlighetsrättsligt subjekt. Banker får till exempel utfärda giltiga ID handlingar som vanligtvis hanteras av skatteverket, eller av polismyndigheten i form av pass eller av trafikverket i form av körkort. Banker har även möjlighet att utfärda E-legitimation för att underlätta legitimation över internet. Att banker tillsammans med dessa myndigheter får utfärda giltiga ID handlingar innebär att banker i det avseendet kan anses likställda med myndigheter.

Vad som framkommit i uppsatsen är att både myndigheter och banker anses ha en förtroendeställning och att de båda har stora svårigheter att återta handlingar som är till fördel för mottagaren. Detta beror på att den enskilde skall i trygghet kunna inrätta sig efter den förmedlade handlingen. Genom förtroendeställningen i samhället och skyddet för den enskilde att förlita sig på beslut och handlingar från dessa två institut innehar banker en likvärdig ställning som förvaltningsmyndigheter. Det leder till att banker liknas med ett offentlighetsligt subjekt trots deras privaträttsliga ställning. Enligt praxis studerad i uppsatsen tycks banken till och med bedömas striktare än myndigheter, vilket ytterligare styrker bankens likheter med ett offentlighetsligt subjekt.

Referenslista

Offentligt tryck

Förvaltningslag (1971:290)

Förvaltningslag (1986:223)

Körkortslag (1998:488)

Lag (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse

Regeringsformen (1974:152)

Utlänningslag (2005:716)

Regeringens proposition 1975/76:155 om vissa körkortsfrågor

Regeringens proposition 1985/86:80 om ny förvaltningslag

SOU 1983:73, *Ny förvaltningslag*, Liber, Stockholm 1983

Rättspraxis

RÅ 1972 ref 47

RÅ 1975 ref 58

RÅ 1996 ref 51

RÅ 2000 ref 16

RÅ 2002 ref 33

RÅ 2004 ref 78

RÅ 2009 ref 88

RR mål nr: 2380-05

MIG 2008:43

NJA 1961 s. 18

NJA 1970 s. 539

NJA 1989 s. 224

NJA 1994 s. 177

NJA 1999 s. 575

NJA 2001 s. 353

NJA 2005 s. 142

NJA 2011 s. 739

JO-utlåtande

JO 1987/88 s. 258

Litteratur

Adlercreutz, Axel. *Avtalsrätt 1*, 11 upplagan, Studentlitteratur, Lund 2000

Danielsson, Christer, Juridisk tidskrift nr 2 2008/2009

Gorton, Lars, *Condictio indebiti i nyare svensk rättspraxis*, JFT 4-5/2005

Heidbrink, Jakob. *Grundläggande fordrings- och skuldebrevsrätt*, 1 upplagan, Studentlitteratur, Lund 2011

Hellner, Jan. *Betalning av misstag*, Juridisk tidskrift nr 2 1999/2000

Bilagor

- Hult, Phillips. *Juridisk debatt: valda rättsvetenskapliga uppsatser*, Almqvist & Wiksell, Uppsala 1952
- Johnsson, Lennart. *Banker och internet*, Iustus förlag, Uppsala 2006
- Mellqvist, Mikael och Persson, Ingemar. *Fordran och skuld*, 9 upplagan, Iustus förlag, Uppsala 2011
- Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessrättens grunder*, 9 upplagan, Jure förlag, Stockholm 2012
- Strömberg, Håkan, *Allmän förvaltningsrätt*, 23 upplagan, Liber, Malmö 2006
- Tiberg, Hugo, *Fordringsrätt*, 7 upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1996
- Warnling-Nerep, Wiweka, *En introduktion till förvaltningsrätten*, 10 upplagan, Norstedts juridik, Uppsala 2012
- Westerberg, Ole, *Om rättskraft i förvaltningsrätten*, 1 upplagan, Bonniers, Stockholm 1951
- Westerberg, Ole, *Allmän förvaltningsrätt*, 2 upplagan, Nordiska bokhandeln, Stockholm 1975